

Беларуская мова: карыстальнікі і прыхільнікі

Акрэсліць моўную сітуацыю ў нашай краіне, у тым ліку з навуковых пазіцый, вельмі няпроста. Бо, як высветліла падчас сваіх даследаванняў выкладчык Беларускага дзяржаўнага ўніверсітэта Алена Лянкевіч, адносіны да беларускай мовы вагаюцца ў залежнасці ад шэрагу сацыяльна-дэмаграфічных характарыстык асобы: найперш роднай мовы, нацыянальнай ідэнтычнасці, моўнай кампетэнцыі; у меншай ступені – ад паходжання – з горада альбо вёскі, стаўлення да настаўніка беларускай мовы, а таксама апасродкавана – ад узросту рэспандэнтаў (праз мову навучання ў школе). Дасягненні даследчыцы, якой удалося сказаць сваё слова ў вывучэнні моўных кодаў грамадства, не засталіся незаўважанымі: Вышэйшая атэстацыйная камісія Рэспублікі Беларусь навуковую работу «Беларуская мова і змешаныя коды ў сацыялінгвістычным і псіхалінгвістычным аспектах: катэгорыя адносінаў да мовы ў грамадстве» Алены ЛЯНКЕВІЧ адзначыла як лепшую кандыдацкую дысертацыю 2014 года ў намінацыі «Гуманітарныя навукі».

Першасная роля

Адным з вынікаў глабалізацыі ў сённяшнім свеце з яго ярка выяўленай тэндэнцыяй да пашырэння рыначных адносін, на думку некаторых аналітыкаў, ёсць пэўны прагматызм і ў адносінах да мовы. Інакш кажучы, веданне мовы павінна прыносіць матэрыяльную карысць.

Аднак калі маленькую Алену бацькі прывялі ў першы класс, у дзе ўсё навучанне ішло на беларускай мове, наўрад ці яны задумваліся пра такія далёкія перспектывы. Тым не менш зярнятка патрапіла на добрую глебу: мілагучнасць роднай мовы нібыта знайшла водгук у яе душы. «Беларускую мову я ўспрымала як мову маёй Радзімы і

таму лічыла яе роднай мовай, – гаворыць Алена. – Але сям’я ў мяне была рускамоўная, таму нечакана для сябе з дзяцінства я стала сапраўдным білінгвам».

Цікава, што амаль праз некалькі дзесяцігоддзяў А. Лянкевіч звернецца да пытання стаўлення да беларускай мовы ва ўласнай навуковай працы, дзе свае тэорыі пацвердзіць на практыцы. Напрыклад, тое, што вельмі вялікую ролю ў праблеме стаўлення да мовы, у прыватнасці, да беларускай, адыгрывае школа. Паколькі для пераважнай большасці прадстаўнікоў маладога пакалення беларуская мова не з’яўляецца першай, галоўная роля ў фарміраванні адносінаў да яе часта належыць не сям’і, а школе, і найперш – настаўніку беларускай мовы, з асобай якога часта наўпрост звязваецца адмоўнае ці станоўчае стаўленне вучняў да прадмета. Апрача таго, для школьнікаў, асабліва гарадскіх, навучанне звычайна з’яўляецца галоўнай сферай выкарыстання беларускай мовы. Улічваючы, што з беларускай мовай часцей за ўсё дзеці знаёмяцца ў школе, менавіта педагог адказны за выхаванне, фарміраванне іх светапогляду праз прызму роднай мовы, патрыятычных пачуццяў, паважлівых адносін да беларускай культуры.

НАША ДАСЬЕ

ЛЯНКЕВІЧ Алена Уладзіміраўна.

Нарадзілася ў г. Віцебску. Скончыла Беларускі дзяржаўны ўніверсітэт (2008), магістратуру (2009) і аспірантуру (2012) БДУ.

З 2012 года працуе выкладчыкам кафедры гісторыі беларускай мовы філалагічнага факультэта БДУ.

Кандыдат філалагічных навук (2014).

Аўтар каля 25 навуковых работ.

Сфера навуковых інтарэсаў: сацыялінгвістыка, інтэрнэт-лінгвістыка.

Нельга адмаўляць і значнасць самога настаўніка як асобы. Бо, як сведчаць вынікі даследавання, такія выпадкі, як павучанне з дапамогай лінейкі ці іншыя, зусім не Макаранкавы, метады, на доўгія гады надаюць негатыўную афарбоўку і прадмету, які выкладаў такі настаўнік. Асаблівасці стаўлення да мовы Алена Уладзіміраўна можа падкрэсліць і ўласнымі назіраннямі. Цяпер яна працуе са студэнтамі БДУ, прычым гэта не філолагі, і ў асноўным не гуманітарнага напрамку, а пераважна з геаграфічнага факультэта, прыкладной матэматыкі, і з дакладнасцю вызначае: калі хтосьці вельмі добра размаўляе па-беларуску, то звычайна з павагай успамінае пра сваю школьную настаўніцу гэтага прадмета. Вось такія блізка звязаныя рэчы.

На прыкладзе тых, хто наведваў школу (хаця б пачатковую) з беларускай мовай навучання, мы бачым, што яны ставяцца да беларускай мовы лепш, чым тыя, хто ніколі не вучыўся на беларускай мове, гэта значыць, што павелічэнне ролі беларускай мовы ў адукацыйным працэсе ў пачатковай і сярэдняй школе можа прывесці да паляпшэння адносінаў да яе ў грамадстве.

Зразумела, ёсць яшчэ шмат фактараў, якія ўплываюць на стаўленне чалавека да мовы. Але яны таксама не ляжаць на паверхні. У сваім навуковым даследаванні А. Лянкевіч вырашыла пайсці такім шляхам: узяць за адзінку нейкае агульнае меркаванне ў грамадстве.

– Калі мы гаворым пра адносіны да мовы, трэба вылучыць вызначаныя важныя аспекты: афектыўны, так, як людзі адчуваюць сваё нейкае стаўленне; кагнітыўны, што ведаюць пра гэтую мову; канатыўны, або акцыянальны, як яны гатовы дзейнічаць ў дадзеным кірунку, – падкрэсліла даследчыца. – Сярод трох аспектаў адносінаў да дачыненняў да беларускай мовы найлепш развіты афектыўны, які ўключае пачуцці да мовы. Найменш развіты канатыўны, дзейнасны аспект, які адказвае за паводзіны моўнай асобы: маючы пазітыўнае стаўленне да беларускай мовы, асоба не заўсёды гатовая ёю карыстацца ў паўсядзённым жыцці, што, у сваю чаргу, звязана з адсутнасцю матывацыі да яе вывучэння і выкарыстання. Такой, як напрыклад, неабходнасць валодання мовай для атрымання лепшай працы і – шырэй – для дасягнення поспеху ў грамадстве. Пры даволі добра развітой



▲ Алена Уладзіміраўна
Лянкевіч

інтэгральнай матывацыі, якая адказвае за ўключэнне асобы ў пэўную супольнасць, інструментальная матывацыя, звязаная з утылітарнымі аспектамі вывучэння і выкарыстання мовы, праяўляецца слабей, і ў гэтай апазіцыі заключаецца галоўная прычына несупадзення колькасці актыўных карыстальнікаў беларускай мовай і яе пасіўных прыхільнікаў.

Як падкрэсліла Алена Лянкевіч, сярод рэспандэнтаў, што ўдзельнічалі ў сацыялінгвістычных апытаннях, выявілася недаацэненай інструментальная функцыя мовы: з беларускай мовай пераважна не звязваецца эканамічны прэстыж, у той жа час эмацыянальная прывязанасць рэспандэнтаў да яе даволі вялікая. Моцна развіты афектыўны аспект і інтэгральны адносіны сведчаць аб тым, што беларуская мова часта разглядаецца як сімвал нацыянальнай ідэнтычнасці. У той жа час выявілася, што кагнітыўны аспект развіты горш за афектыўны, г.зн. рэспандэнты, хоць і валодаюць пэўнай сістэмай ведаў аб мове, не заўсёды маюць шырокае ўяўленне аб яе гістарычным развіцці, аб разнавіднасцях агульнанароднай мовы, аб прававым статусе моў у Беларусі і ў іншых двух- і шматмоўных грамадствах.

На аснове супрацоўніцтва

Навукоўцы часта акцэнтуюць увагу на тым, што вывучэнне мовы – гэта самадастат-

ковы феномен тэарэтычнай лінгвістыкі, якая сама справядліва лічыцца адной з самых маладых гуманітарных навук. Стваральнік структурнай антрапалогіі, адзін з класікаў структуралізму як метаду ў сацыяльных і гуманітарных навуках, інтэлектуал-гуманіст член Французскай акадэміі Клод Леві-Строс назваў лінгвістыку science-pilote – тая, што пракладае шляхі гуманітарных навук, і лінгвісты ад гэтага не адмовіліся.

Пра моўныя прыярытэты і нават пра тое, што ў далейшым пойдзе ў навуку і будзе больш грунтоўна вывучаць гэтую тэматыку, Алена Лянкевіч ні ў школьныя гады, ні ў студэнцкія, калі ўжо была студэнткай філалагічнага факультэта БДУ, асабліва не задумвалася. Гэта цяпер, калі зазірнуць у мінулае, можна адшукаць з’явы, якія апасродкавана паказваюць на шлях да будучага навуковага пошуку.

Па-першае, калі яна была ў выпускным класе, аднойчы ў бібліятэцы ёй трапіўся вельмі цікавы артыкул, у якім ішла гаворка якраз пра моўную сітуацыю ў краіне. Алена нават і прозвішча аўтара Сяргея Запрудскага добра запамніла. Як аказалася, зусім нездарма. На трэцім курсе ўніверсітэта яна выбрала навуковы семінар, які вёў С.М. Запрудскі. Так склалася, што менавіта кандыдат філалагічных навук, дацэнт кафедры гісторыі беларускай мовы Беларускага дзяржаўнага ўніверсітэта С.М. Запрудскі і стаў навуковым кіраўніком Алены Лянкевіч.

– Так, і ў гэтым сэнсе мне вельмі шанцавала, – адзначае даследчыца. – Бо дзякуючы майму навуковаму кіраўніку мне ўдалося добра папрацаваць над дысертацыяй, пазнаёміцца з унікальнай літаратурай і падрыхтавацца да абароны. Як вядома, праблема з забеспячэннем навуковымі выданнямі і сёння застаецца актуальнай: амаль уся сучасная сацыялінгвістычная літаратура англамоўная, у нашых бібліятэках яе вельмі нямнога, ды і часопісы замежныя даволі дарагія.

Карысным супрацоўніцтвам, якое добра падштурхнула работу ў навуковым напрамку, а таксама дазволіла прадставіць вынікі даследчыцкай працы і абмеркаваць з калегамі тэмы па гуманітарыстыцы на міжнародным узроўні, даследчыца лічыць удзел у сумесным праекце БДУ і Ольдэнбургскага ўніверсітэта імя Карла фон Асецкі (Германія) у рамках дагавора аб

супрацоўніцтве. У час стажыровак зноў жа мела доступ да крыніц у бібліятэках Германіі. Не аднойчы ўдзельнічала ў міжнародных канферэнцыях маладых славістаў, дзе завязваліся новыя навуковыя кантакты. Так, дзякуючы менавіта свайму выступленню на такой канферэнцыі беларуская даследчыца пазнаёмілася з адным з самых вядомых беларусістаў па-за межамі Беларусі, выкладчыкам і навукоўцам з Карлава ўніверсітэта ў Празе Мар’янам Слобадам. Цікава, што сам вучоны ў той год не прымаў удзелу ў канферэнцыі, але, пазнаёміўшыся з дакладам маладой даследчыцы з Беларусі, даведаўся ад яе калег электронны адрас і напісаў ёй ліст. М. Слобаду зацікавіла, што Алена Лянкевіч выкарыстоўвае такую ж метадалогію, што і ён, таму і пытанні для дыскусіі ў яго было шмат. Даследчыкі і дагэтуль актыўна супрацоўнічаюць. На бліжэйшы час у іх ёсць больш-менш акрэсленая мэта: выдаць сумесную манаграфію пра сучасную моўную сітуацыю ў Беларусі ў плане размеркавання моў у розных афіцыйных сферах: адукацыя, СМІ, рэлігія і г.д. Прасачыць, як змянялася моўная сітуацыя ў грамадстве пасля 1990-х гадоў.

– Мяне цікавіць многа розных праблем у лінгвістыцы, – адзначае Алена Лянкевіч. – Па-першае, у суадносінах мовы і грамадства. У сувязі з тым, што я працую на кафедры гісторыі беларускай мовы, актуальнай уяўляецца такая праблема, як сацыяльная гісторыя мовы: у нас, у прыныцыпе, пра гэта крыху гаворыцца толькі ў межах гісторыі. Таксама мяне цікавіць, напрыклад, пытанне развіцця мовы на памежжы. У апошнія гады гэтай тэмай актыўна займаецца польска-беларуская каманда навукоўцаў пад кіраўніцтвам вядомай польскай даследчыцы Эльжбеты Смуклавай. Яны даследавалі беларуска-рускае, беларуска-польскае, беларуска-латышскае памежжа. Мне таксама хацелася б папрацаваць над гэтымі праблемамі, прычым не толькі над вывучэннем двухмоўных кантактаў, а і трохмоўных і інш. У гэтым плане вельмі цікава беларуска-літоўскае памежжа, маўленне людзей, якія лічаць сябе палякамі, але па сутнасці яны маглі б быць як палякамі, так і беларусамі, рускімі, літоўцамі, – пытанне ідэнтыфікацыі сябе і ўласнага маўлення таксама вельмі мала вывучана. Інакш кажучы, мне хацелася б распрацаваць такія сацыялінгвістычныя

пытанні, на сумежжы сацыялогіі і філалогіі. У больш глабальным варыянце можна было б звярнуцца да іншых праблем, не ахопленых у гісторыі мовы. Савецкая лінгвістычная навука традыцыйна даследавала тэма з'явы, што адбываліся ў нас на тэрыторыі Савецкага Саюза. А значная частка людзей, носьбітаў беларускай мовы, жылі за мяжой. Эмігранты-беларусы ў Аўстраліі, у ЗША пакінулі пасля сябе вельмі шмат дакументаў, якія таксама варта даследаваць і з моўнага пункту гледжання. Як бацьчым, тэм нявывучаных і грунтоўных шмат, а на якой я спынюся, пакажа час.

Ад літаратурнай мовы да трасянку

Але ж звернемся да ўжо зробленай навуковай працы Алены Лянкевіч. Дысертацыя яе – адна з частак міжнароднага навукова-даследчага праекта «Трасянка ў Беларусі – «змешаны варыянт» як прадукт беларуска-рускага моўнага кантакту». Навукова-даследчую работу вызначае шырокі падыход да тэмы: вивучэнне стаўлення да беларускай мовы ў Беларусі ва ўмовах білінгвізму (двухмоўя) як першай мовы, роднай мовы, высвятленне яе прэстыжу праз сацыялагічныя апытанні рэспандэнтаў. Наконт таго, чаму яна выбрала такую тэму, даследчыца тлумачыць: пры вивучэнні асаблівасцей выкарыстання тых або іншых моў і іх разнавіднасцей (моўных кодаў) у пэўных сацыяльных сферах, а таксама пры даследаванні моўных сітуацый у цэлым вялікае значэнне мае ўлік адносін у грамадстве да гэтых моў і разнавіднасцей. Асабліва важна браць пад увагу праблему адносін у тых выпадках, калі суіснаванню дзвюх моў уласціва дынаміка ў размеркаванні іх грамадскіх функцый. Такая сітуацыя мае месца ў Беларусі, дзе на працягу апошніх трох дзесяцігоддзяў моўная палітыка прынамсі два разы кардынальна змянялася. Адносіны да мовы ў грамадстве, ацэнка прэстыжу той або іншай мовы з'яўляюцца важнымі фактарамі ў ліку тых, якія спрыяюць паспяховаму функцыянаванню канкрэтных моў, уплываюць на падтрымку іх выкарыстання ў грамадстве, у канчатковым выніку, на іх узнаўленне і захаванне. Прытым, што ў двухмоўных грамадствах насельніцтва звычайна валодае дзвюма мовамі, у практычнай дзейнасці

канкрэтны індывід нярэдка карыстаецца пераважна адной мовай, прычынай чаго могуць быць сярод іншага адносіны да гэтых моў. Веданне асаблівасцей стаўлення да тых або іншых моўных разнавіднасцей, разуменне таго, як катэгорыя адносін функцыянуе ў сітуацыях выбару, ствараюць перадумовы для магчымасці ўплываць на пазітыўныя адносіны да моўных кодаў, у тым ліку пры дапамозе моўнай палітыкі.

Каб дайсці да сутнасці праблемы, у прыватнасці, адносін да беларускай мовы і змешаных моўных кодаў, А. Лянкевіч прааналізавала шмат матэрыялаў. У тым ліку вынікі пісьмовага апытання амаль 500 рэспандэнтаў, каля 500 артыкулаў у перыядычным друку, 10 дыскусій на інтэрнэт-форумах, вынікі псіхалінгвістычнага эксперыменту па метадыцы «падабраных масак» і запаўнення сацыялінгвістычнай анкеты амаль 650 рэспандэнтаў. Дарэчы, падчас гэтага цікавага эксперыменту па метадыцы «падабраных масак» рэспандэнты праслухоўвалі дыктафонныя запісы адных і тых жа тэкстаў на пяці моўных кодах: на беларускай літаратурнай мове; на рускай літаратурнай мове, на трох варыянтах змешанага маўлення, характэрнага для нядаўніх мігрантаў з вёскі ў горад, і г.д. Эксперымент праводзіўся ў Мінску, Віцебску і Наваполацку. Рэспандэнтамі былі вучні школ, студэнты ўніверсітэтаў і работнікі розных дзяржаўных прадпрыемстваў.

– Прааналізаваўшы адказы, мы атрымалі такую карціну, – расказала Алена Лянкевіч. – Так, нягледзячы на шырокую распаўсюджанасць рускай мовы і змешанага маўлення ў якасці першага моўнага кода, беларускую мову называлі роднай большасць рэспандэнтаў і ацэньвалі яе дастаткова высока ў параўнанні са змешаным маўленнем. Носьбіты змешанага маўлення ацэньваліся ніжэй па асабістых якасцях за носьбітаў літаратурнага маўлення, што ў цэлым можа быць вызначана як негатыўныя адносіны да «нячыстага» маўлення.

Аказалася, што ацэнка таго ці іншага моўнага кода ў беларускай сітуацыі ў значнай ступені залежыць ад узросту і месца пражывання рэспандэнтаў: беларуская мова найвышэй ацэньвалася рэспандэнтамі ва ўзросце 18–23 гадоў, ніжэй за іншыя ўзроставыя групы – рэспандэнтамі 11–13 гадоў. Інфарманты з Мінска лічылі беларускую мову больш прэстыжнай, чым

інфарманты з Віцебска і Наваполацка; наваполацкія рэспандэнты наогул ацэньвалі беларускую мову па абедзвюх шкалах ніжэй за іншыя групы.

Істотным параметрам пры вызначэнні стаўлення да моўных кодаў выявілася нацыянальная ідэнтычнасць рэспандэнта: беларусы вышэй за прадстаўнікоў іншых нацыянальнасцей ацэньвалі прэстыж сваёй мовы, рускія ацэньвалі прэстыж беларускай мовы ніжэй за іншых, прадстаўнікі іншых нацыянальнасцей ацэньвалі носьбітаў беларускай мовы вышэй, чым самі беларусы і рускія, па асабістых якасцях.

Зноў жа пацвердзілася думка Алены Лянкевіч аб тым, што істотным фактарам у фарміраванні моўнага светапогляду рэспандэнтаў з'яўляецца мова, на якой яны навучаліся ў пачатковай школе.

– У эксперыменце інфарманты, што наведвалі пачатковую школу з беларускай мовай навучання, значна вышэй ацэньвалі беларускую літаратурную мову, часта вышэй за рускую. Гэта дае магчымасць меркаваць, што базіс стаўлення да моў закладваецца ў дастаткова раннім узросце – у 6–10 гадоў, – адзначыла даследчыца.

Сваю прыхільнасць да беларускай мовы засведчылі 76 % рэспандэнтаў, якія ўдзельнічалі ў пісьмовым апытанні. 20 % адказалі, што яна ім не падабаецца, 4 % прызналіся ў нейтральным стаўленні. Руская мова падабаецца 92 % рэспандэнтаў, не падабаецца 3 % і нейтральна да яе ставяцца 5 %. Калі трэба было даць уласную характарыстыку беларускай мове, то тут заўважалася выразная перавага станоўчых характарыстык над адмоўнымі (73,9 % і адпаведна 7,9 %). Дарэчы, «мілагучная» – адна з найбольш папулярных характарыстык беларускай мовы, якую назваў амаль кожны пяты рэспандэнт – магчыма, з прычыны таго, што акурат гэты эпітэт вельмі часта згадваюць педагогі і які шырока адлюстраваны ў мастацкай літаратуры.

Як і меркавалася, беларускую мову хутчэй звязваюць са сферай культуры, чым бізнесу і эканомікі: адказваючы на пытанне пра тое, у якіх сферах беларуская мова мусіць быць больш шырока прадстаўлена, 15,3 % апытаных выказваліся на карысць пашырэння яе ў сферы культуры і 14,6 % – адукацыі. Важнасць пашырэння яе ў штодзённай камунікацыі была адзначана ў кожным восьмым адказе, у сферы дзяржаўнага

кіравання – у кожным дзявятым, у СМІ – у кожным дзясятым адказе.

Цікавымі ўяўляюцца і тыя пазітыўныя характарыстыкі беларускамоўнай асобы, якія надаваліся падчас апытання. Паказальна, што каля паловы рэспандэнтаў лічаць такога чалавека патрыётам. Характарыстыка «адукаваны, інтэлігентны» ў 2,5 раза часцей згадваецца ў дачыненні да беларускамоўнай асобы, чым да рускамоўнай (12,7 % і адпаведна 5,0 %).

Частка пытанняў анкеты была скіравана на ацэнку ўласнай моўнай кампетэнцыі і выкарыстання беларускай мовы ў розных сферах жыцця. Сярод іншага, было выяўлена, што, паводле самаацэнкі, добра валодае беларускай мовай (вуснай і пісьмовай формай) толькі кожны чацвёрты рэспандэнт. Патрабуе ўвагі той факт, што большая колькасць з іх лепш валодаюць пісьмовай формай беларускай мовы, чым вуснай (29,5 і 17,0 %).

Таксама ў анкеце закраналася праблема змешанага маўлення, яго прыроды, распаўсюджанасці, адносін да яго носьбітаў. Так, 73 % рэспандэнтаў мяркуюць, што яно заўсёды будзе існаваць разам з беларускай і рускай літаратурнымі мовамі, 14 % лічыць, што яно знікне, 9 % – што выцесніць беларускую мову, 3 % – выцесніць беларускую і рускую мовы. Такім чынам, амаль кожны восьмы рэспандэнт бачыць у распаўсюджанасці змешанага маўлення пагрозу для літаратурных моў, што можа быць адной з прычын адмоўнага стаўлення да яго. Такія характарыстыкі, як «непрыгожая, калгасная» таксама з'яўляюцца пацверджаннем нізкага прэстыжу змешанага маўлення. Распаўсюджаным аказалася меркаванне, што тыповы носьбіт змешанага маўлення – гэта неадукаваны, вясковы жыхар, які не валодае добра літаратурнымі беларускай і рускай мовамі.

У той жа час пры строга негатыўных адносінах да змешанага маўлення, стаўленне да яго носьбітаў больш талерантнае: 43 % рэспандэнтаў засведчылі сваё нейтральнае стаўленне да носьбітаў змешанага маўлення, 29 % – адмоўнае, 27 % – станоўчае і 1 % рэспандэнтаў адказалі, што не ведаюць. Што датычыцца выкарыстання змешанага маўлення самімі рэспандэнтамі, то 52 % засведчылі, што ўжываюць яго, 48 % – не ўжываюць. Цікава, што з камунікатыўнай мэтай змеша-

нае маўленне выкарыстоўвае толькі кожны трэці рэспандэнт з тых, каму задавалі гэтае пытанне, а кожны пяты – з экспрэсіўнай: «для жарту, для пародыі, каб паздзекавацца, для большай эмацыянальнасці». Кожны шосты лічыць, што ўжывае змешанае маўленне на занятках па беларускай мове або ў іншых выпадках, калі спрабуе гаварыць па-беларуску (16,1 %).

У ходзе даследавання было выяўлена, што сярод прычын негатыўных адносін самымі распаўсюджанымі аказаліся наступныя: успрыняцце беларускай мовы як сродку «вылучыцца»; незапатрабаванасць і слабая распаўсюджанасць беларускай мовы ў краіне; псіхалагічныя фактары асабістага характару («кепская» настаўніца беларускай мовы і інш.).

– У цэлым стаўленне да беларускай мовы ў сітуацыі камунікатыўна незбалансаванага білінгвізму на сучасным этапе залежыць ад многіх сацыяльна-дэмаграфічных пераменных, – падкрэслівае А. Лянкевіч. – Калі звяртацца да вынікаў сацыялагічнага апытання, пераважная большасць рэспандэнтаў-студэнтаў станоўча адносіцца да беларускай мовы як да сродку нацыянальнай ідэнтыфікацыі, выказваецца за яе захаванне, прыхільна ацэньвае беларускамоўных асоб. Пры гэтым амаль палова рэспандэнтаў знаходзіцца ў пераходнай групе паміж пазітыўным і негатыўным стаўленнем, а значыць, што пры пэўных умовах – найперш дзяржаўная падтрымка мовы і павышэнне яе прэстыжу – могуць палепшыцца адносіны да мовы ў грамадстве. Пры гэтым погляд на пэўны моўны код не абавязкова суадносіцца са стаўленнем да носьбітаў гэтага кода: пры негатыўным успрымманні асобных аспектаў беларускай мовы беларускамоўныя асобы маглі ацэньвацца станоўча па іншых аспектах. Напрыклад, даволі пашырана ўспрыняцце носьбіта беларускай мовы як «патрыёта» або «інтэлігента», г.зн. з пазітыўнай ацэнкай, пры параўнальна невысокай ацэнцы беларускай мовы як мовы навукова-тэхнічнай сферы. Рэспандэнты пераважна не разглядаюць беларускую мову як сродак, які дапаможа ім заняць лепшае становішча на працы, не звязваюць з ёй эканамічны прэстыж, а адносяцца да яе хутчэй як да сродку захавання нацыянальнай ідэнтычнасці.

Даследчыца робіць вывад: паколькі ў беларускім грамадстве мае вялікі ўплыў

ідэалогія літаратурнай, «чыстай» мовы, таму і любы адхіленні ад нормаў падлягаюць грамадскаму асуджэнню, змешанае маўленне мае нізкі прэстыж сярод моладзі, што, у сваю чаргу, з'яўляецца адной з псіхалагічных прычын нежадання выкарыстоўваць беларускую мову, прасочваецца боязь гаварыць на трасянцы. З другога боку, распаўсюджанасць змешанага маўлення часта ўспрымаецца як пагроза для літаратурных беларускай і рускай моў, што таксама можа быць прычынай адмоўных адносін да змешаных моў.

Упершыню ў беларускім мовазнаўстве А. Лянкевіч даследавала адносіны да беларускай мовы як трохкампанентны комплекс: веды, эмоцыі і дзеянні. Ёй выяўлены фактары, якія ўплываюць на фарміраванне адносін да беларускай мовы і змешанага маўлення; засведчана зацікаўленасць у грамадстве сацыялінгвістычнымі пытаннямі, асабліва праблемай білінгвізму; устаноўлены адносіны да двухмоўя.

У той жа час даследаваннем пацверджана, што даволі высокая колькасць згадак як пра пазітыўныя, так і пра негатыўныя адносіны да беларускай мовы ў грамадстве сведчыць пра наяўнасць як мінімум дзвюх светапоглядных арыентацый – з аднаго боку, утылітарнае ўспрыняцце мовы, якая не выйграе канкурэнцыю з мацнейшай, а таму не мае практычнай карысці, з другога – погляд на беларускую мову як пэўную каштоўнасць, якая з'яўляецца адной з прыкмет нацыі.

Сняжана МІХАЙЛОЎСКАЯ ▮

ГДЕ КУПИТЬ ЖУРНАЛ?

ЖУРНАЛ «БЕЛАРУСКАЯ ДУМКА» ПРОДАЕТСЯ

Минск

Брестская область: Барановичи, Брест, Пинск

Витебская область: Бегомль, Витебск, Глубокое, Городок, Докшицы, Лепель, Орша, Полоцк, Поставы

Гомельская область: Гомель, Житковичи, Жлобин, Калинковичи, Мозырь, Речица, Рогачев, Светлогорск

Гродненская область: Гродно, Новогрудок

Минская область: Борисов, Молодечно, Слуцк, Солигорск

Могилевская область: Бобруйск, Глуск, Горки, Кировск, Могилев, Осиповичи, Чериков, Шклов